

Данилюк М. О.
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри прикладної економіки
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
Потьомкіна Н. Ю.
студентка спеціальності «Економіка підприємства»
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Danyliuk Mykola
Doctor of Economic Sciences,
Professor, Professor of Applied Economics Department
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Potiomkina Nataliia
Student of Business Economics Specialty
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

СУТНІСТЬ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розкрито сутність категорії «інклюзивний розвиток» та його значення на сучасному етапі. Основним завданням є дослідження сутності та обґрунтування критеріїв оцінювання інклюзивного розвитку підприємств. Обґрунтування інклюзивного розвитку підприємства доповнюється критеріями, за допомогою яких простежується вплив різноманітних видів ресурсів, таких як людські, матеріальні, енергетичні, фінансові, інформаційні та екологічні, та його загальна ефективність на зростання підприємства. Обґрунтовано систему одиничних показників та алгоритм їх розрахунку для оцінки інклюзивного розвитку підприємств. Наведена методика розрахунку інтегрального критерію інклюзивного зростання підприємства за коефіцієнтами та їх питомою вагою, а також шкала оцінювання рівня розвитку підприємств залежно від отриманого значення показника.

Ключові слова: інклюзивний розвиток, підприємство, ресурси, результати, індекси, інтегральний показник.

Постановка проблеми. Суспільство під час своєї еволюції поступово формувало потребу в більш широкій парадигмі погляду на зростання і розвиток, а разом із цим у новій, більш ефективній концепції «для усіх» (тобто в інклюзивній концепції). Саме тому виникла та отримала значний інтерес і поширення концепція інклюзивного зростання (inclusive growth).

Поняття інклюзії (англ. inclusion – включення, залученість) має широке значення і реалізоване в багатьох аспектах, у зв'язку з чим в економічній літературі розглядаються поняття «інклюзивне зростання», «інклюзивні інновації», «інклюзивний розвиток», «інклюзивна економіка» тощо. Інклюзивний розвиток заснований на такому типі економічного зростання, який дає змогу відчути його результати кожному члену суспільства, охоплюючи всі сфери його життя [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності інклюзивного розвитку на макrorівні займалися такі зарубіжні вчені, як Д. Асмоглоу, Дж. Робінсон [1, 2], Е.С. Райнерт [3], Дж. Подеста [4] та З.М. Бедос [5]. Серед українських науковців питання інклюзивності досліджувались у наукових працях Т.Г. Затонацької [6], І.В. Тараненко [7] та О.Д. Прогнімак [8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання інклюзивного розвитку на мікрорівні залишаються малодослідженими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сутності та обґрунтування критеріїв оцінювання інклюзивного розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи сучасну економічну літературу, огляди, доповіді, підготовлені міжнародними експертами для міжнародних організацій, дослідження статистичних даних, на думку

автора, [8] можна виділити такі ключові моменти інклюзивного зростання:

- ширші цілі (не тільки збільшення доходу або ВВП);
- всебічний розвиток людського капіталу;
- скорочення нерівності і бідності;
- важливість активної участі в економічному житті, а не тільки в розподілі доходу;
- отримання вигоди широкими верствами населення, особливо дітьми, жінками, людьми похилого віку;
- дбайливе використання природних ресурсів і захист навколишнього середовища.

Інклюзивне зростання – це зростання, яке дозволяє залучити більшу частину трудових ресурсів до ефективної економічної діяльності, завдяки чому забезпечити більшій частині населення краю якість життя. Значна увага приділяється розподільчим аспектам добробуту і доданню зростанню антидискримінаційної спрямованості. Люди можуть отримувати вигоди від економічного зростання як пасивні учасники, не беручи активної участі у збільшенні доходу або ВВП, а лише завдяки політиці перерозподілу. Це є досить поширеною практикою у більшості країн, і не тільки в бідних і тих, що розвиваються [8].

Для оцінки ефективності державної політики в цьому напрямі необхідно вимірювати ступінь інклюзивності зростання. Низка міжнародних організацій вже приступили до розроблення методичних рекомендацій щодо розрахунку індексу інклюзивного розвитку. У запропонованих ними методиках важлива роль відводиться ефективній роботі влади та громадських інститутів, політика яких має бути оптимізована як для створення умов всеосяжної участі у виробництві ВВП, так і для виключення нерівності в розподілі створеного продукту. Оцінка інклюзивності економічного зростання за методиками міжнародних економічних інститутів в загальному вигляді являє собою

математичний інструментарій, за допомогою якого розраховується зведений індекс. Для його розрахунку використовуються групи показників, які характеризують динаміку різних процесів, які мають вплив на результуючу інклюзивного зростання, а також регресивні рівняння, спрямовані на кількісну оцінку відповідних факторів [8].

Проте, на нашу думку, необхідною є оцінка інклюзивного розвитку підприємств, адже саме суб'єкти господарювання відіграють важливу роль у розвитку регіонів, у яких вони функціонують, та держави загалом.

Обґрунтування інклюзивного росту доцільно доповнити критеріями, які дають змогу простежити те, як на зростання підприємства впливають людські, матеріальні, енергетичні, фінансові, інформаційні, екологічні ресурси, продукція, яку виробляє підприємство, а також загальна ефективність (табл. 1).

На нашу думку, акцент на продуктивній зайнятості в моделі інклюзивного розвитку дасть можливість забезпечити довгострокову перспективу розвитку суб'єкта господарювання. Проте цього не досить, щоб

Таблиця 1

Система факторних оцінок рівня розвитку підприємства

Ресурси та результати	Показники оцінювання
1 Людські	Індекс зростання середньої заробітної плати по підприємству
	Індекс поглиблення бідності
	Індекс фактичної забезпеченості заробітною платою
2 Матеріальні	Індекс зростання матеріаловіддачі
	Індекс зниження витрат виробництва
	Індекс зміни питомої ваги матеріальних витрат в операційних витратах
3 Енергетичні	Індекс зміни енергоємності продукції
	Індекс зміни сумарних витрат енергії
4 Фінансові	Індекс зміни маневреності грошових коштів
	Індекс зміни коефіцієнта автономії
	Індекс зміни періоду окупності власного капіталу
5 Інформаційні	Індекс зміни ефективності інформації
	Індекс зміни захищеності інформації
	Індекс зміни інформаційної озброєності підприємства
6 Екологічні	Індекс зміни споживання відновлюваних джерел енергії
	Індекс зміни рівня вторинного використання відходів
	Індекс зміни рівня викидів у атмосферу та водне середовище
7 Продукція	Індекс зміни якості продукції
	Індекс зміни питомої ваги продукції на експорт
	Індекс зміни середнього коефіцієнта оновлення продукції
8 Економічна ефективність	Індекс зміни рентабельності продукції
	Індекс зміни виробітку на одного працівника
	Індекс зміни обсягу продаж
	Індекс зміни валового доходу

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 2

Методика розрахунку індексу інклюзивного зростання підприємства з погляду використання людських ресурсів (праці)

Індекс	Формула	Умовні позначення
IG_L	$IG_L = \frac{I_{\text{ЗП}}}{I_{\text{мін ЗП}} \times I_{\text{факт. ЗП}}}$	$I_{\text{ЗП}}$ – індекс зростання середньої заробітної плати по підприємству
		$I_{\text{мін ЗП}}$ – індекс поглиблення бідності, що розраховується як відношення поточного показника глибини бідності до базового: $I_{\text{мін ЗП}} = \frac{ГБ_{\text{поточн.}}}{ГБ_{\text{баз.}}},$ де $ГБ$ – показник глибини бідності в поточному або базовому періоді, який обчислюється за формулою $ГБ = \frac{ЗП_{\text{мін}} - П_{\text{мін}}}{ЗП_{\text{мін}}},$ де $ЗП_{\text{мін}}$ – розмір мінімальної заробітної плати станом на 01 січня розрахункового року; $П_{\text{мін}}$ – розмір прожиткового мінімуму станом на 01 січня розрахункового року $I_{\text{факт. ЗП}}$ – індекс фактичної забезпеченості заробітною платою: $I_{\text{факт. ЗП}} = \frac{I_{\text{спож.}}}{I_{\text{ЗП}}},$ де $I_{\text{спож.}}$ – індекс зростання споживання

Джерело: розроблено авторами

констатувати всебічний інклюзивний розвиток задля підвищення добробуту людини. Це означає, що основними є аспекти не лише збільшення доходу, а й розви-

тку людського капіталу, раціонального використання природних ресурсів, захисту навколишнього середовища тощо.

Таблиця 3

Методика розрахунку індексу інклюзивного зростання підприємства з погляду використання матеріальних ресурсів

Індекс	Формула	Умовні позначення
IG_M	$IG_M = \frac{I_{MB}}{I_B \times I_{P_{MB}}}$	I_{MB} – індекс зростання матеріаловіддачі (середній темп приросту): $I_{MB} = \frac{MB_{поточн.}}{MB_{баз.}}$ де MB – матеріаловіддача у поточному або базовому періоді
		I_B – індекс зниження витрат виробництва (середній темп зниження): $I_B = \frac{B_{поточн.}}{B_{баз.}}$ де B – витрати виробництва
		$I_{P_{MB}}$ – індекс зміни питомої ваги матеріальних витрат в операційних витратах: $I_{P_{MB}} = \frac{P_{P_{MB}}^{поточн.}}{P_{P_{MB}}^{баз.}}$ де $P_{P_{MB}}$ – питома вага матеріальних витрат в операційних витратах

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 4

Методика розрахунку індексу інклюзивного зростання підприємства з погляду використання енергетичних ресурсів

Індекс	Формула	Умовні позначення
IG_{EH}	$IG_{EH} = \frac{1}{I_{EP} \times I_{VE}}$	I_{EP} – індекс зміни енергоємності продукції: $I_{EP} = \frac{EP_{поточн.}}{EP_{баз.}}$ де EP – енергоємність продукції
		I_{VE} – індекс зміни сумарних втрат енергії: $I_{VE} = \frac{VE_{поточн.}}{VE_{баз.}}$ де VE – сумарні втрати енергії

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 5

Методика розрахунку індексу інклюзивного зростання підприємства з погляду використання фінансових ресурсів

Індекс	Формула	Умовні позначення
IG_Φ	$IG_\Phi = \frac{I_{MГK} \times I_{k_A}}{I_{PP}}$	$I_{MГK}$ – індекс зміни маневреності грошових коштів: $I_{MГK} = \frac{MГK_{поточн.}}{MГK_{баз.}}$ де $MГK$ – маневреність грошових коштів, що обчислюється за формулою: $MГK = \frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Власний капітал}}$
		I_{k_A} – індекс зміни коефіцієнта автономії: $I_{k_A} = \frac{k_A^{поточн.}}{k_A^{баз.}}$ де k_A – коефіцієнт автономії, що обчислюється за формулою: $k_A = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Майно підприємства}}$
		I_{PP} – індекс зміни періоду окупності власного капіталу: $I_{PP} = \frac{PP_{поточн.}}{PP_{баз.}}$ де PP – період окупності (payback period), що обчислюється за формулою: $PP = \frac{\text{Середня величина власного капіталу}}{\text{Чистий прибуток}}$

Джерело: розроблено авторами

Розглянемо детальніше методику розрахунку індексів інклюзивного розвитку підприємства за вказаними складниками:

1. Індекс інклюзивного зростання підприємства з погляду використання людських ресурсів (праці) (табл. 2):
2. Індекс інклюзивного зростання підприємства з погляду використання матеріальних ресурсів (табл. 3):
3. Індекс інклюзивного зростання підприємства з погляду використання енергетичних ресурсів (табл. 4):
4. Індекс інклюзивного зростання підприємства з погляду використання фінансових ресурсів (табл. 5):
5. Індекс інклюзивного зростання підприємства з погляду використання інформаційних ресурсів (табл. 6):
6. Індекс інклюзивного зростання підприємства з погляду використання екологічних ресурсів (табл. 7):

7. Індекс інклюзивного зростання підприємства з погляду показників продукції (табл. 8):

8. Індекс інклюзивного зростання підприємства з погляду показників економічної ефективності (табл. 9):

Інтегральний критерій (індекс) інклюзивного зростання (ІІГ) підприємства розраховується за формулою:

$$IIG = \sum IIG_k \times K_k$$

Шкала оцінювання рівня розвитку підприємств наведена у табл. 11.

Згідно з цією методикою інтегральна оцінка інклюзивного зростання підприємства повинна дати достовірну інформацію про значення показників людських, матеріальних, енергетичних, фінансових, інформаційних, екологічних ресурсів, а також про значення показника загальної ефективності, а на їх основі – про рівень стійкості розвитку підприємства.

Таблиця 6

Методика розрахунку індексу інклюзивного зростання підприємства з погляду використання інформаційних ресурсів

Індекс	Формула	Умовні позначення
IIG_i	$IIG_i = I_{EI} \times I_{ZI} \times I_O$	I_{EI} – індекс зміни ефективності інформації: $I_{EI} = \frac{EI_{поточн.}}{EI_{баз.}}$ де EI – ефективність інформації, що обчислюється за формулою: $EI = \frac{Q}{B_i}$ де Q – обсяг продукції; B_i – витрати підприємства на придбання інформаційних ресурсів
		I_{ZI} – індекс зміни захищеності інформації: $I_{ZI} = \frac{ZI_{поточн.}}{ZI_{баз.}}$ де ZI – захищеність інформації, що обчислюється за формулою: $ZI = \frac{B_2}{B_i}$ де B_2 – витрати підприємства на захист інформаційних ресурсів
		I_O – індекс зміни інформаційної озброєності підприємства: $I_O = \frac{O_{поточн.}}{O_{баз.}}$ де O – інформаційна озброєність, що обчислюється за формулою: $O = \frac{B_i}{СОЧ}$ де СОЧ – середньооблікова чисельність працівників

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 7

Методика розрахунку індексу інклюзивного зростання підприємства з погляду використання екологічних ресурсів

Індекс	Формула	Умовні позначення
IIG_{EK}	$IIG_{EK} = \frac{I_{ВДЕ} \times I_{ВВВ}}{I_{ВАВС}}$	$I_{ВДЕ}$ – індекс зміни споживання відновлюваних джерел енергії: $I_{ВДЕ} = \frac{ВДЕ_{поточн.}}{ВДЕ_{баз.}}$ де ВДЕ – споживання відновлюваних джерел енергії
		$I_{ВВВ}$ – індекс зміни рівня вторинного використання відходів: $I_{ВВВ} = \frac{ВВВ_{поточн.}}{ВВВ_{баз.}}$ де ВВВ – рівень вторинного використання відходів
		$I_{ВАВС}$ – індекс зміни рівня викидів у атмосферу та водне середовище: $I_{ВАВС} = \frac{ВАВС_{поточн.}}{ВАВС_{баз.}}$ де ВАВС – рівень викидів у атмосферу та водне середовище

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 8

Методика розрахунку індексу інклюзивного зростання підприємства з погляду показників продукції

Індекс	Формула	Умовні позначення
IG_{II}	$IG_{II} = I_{Я} \times I_{ПЕ} \times I_{он}$	$I_{Я}$ – індекс зміни якості продукції: $I_{Я} = \frac{Я_{поточн.}}{Я_{баз.}}$ де $Я$ – якість продукції
		$I_{ПЕ}$ – індекс зміни питомої ваги продукції на експорт: $I_{ПЕ} = \frac{ПЕ_{поточн.}}{ПЕ_{баз.}}$ де $ПЕ$ – питома вага продукції на експорт
		$I_{он}$ – індекс зміни середнього коефіцієнта оновлення продукції: $I_{он} = \frac{k_{он}^{поточн.}}{k_{он}^{баз.}}$ де $k_{он}$ – коефіцієнт оновлення продукції

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 9

Методика розрахунку індексу інклюзивного зростання підприємства з погляду показників економічної ефективності

Індекс	Формула	Умовні позначення
$IG_{ЕФ}$	$IG_{ЕФ} = I_R \times I_{вир.} \times I_{Q_{прод.}} \times I_D$	I_R – індекс зміни рентабельності продукції (середній темп приросту): $I_R = \frac{R_{поточн.}}{R_{баз.}}$ де R – рентабельність продукції
		$I_{вир.}$ – індекс зміни виробітку на одного працівника (середній темп приросту): $I_{вир.} = \frac{Вир_{-1}^{поточн.}}{Вир_{-1}^{баз.}}$ де $Вир_{-1}$ – виробіток на одного працівника
		$I_{Q_{прод.}}$ – індекс зміни обсягу продаж (середній темп приросту): $I_{Q_{прод.}} = \frac{Q_{прод.}^{поточн.}}{Q_{прод.}^{баз.}}$ де $Q_{прод.}$ – обсяг продаж
		I_D – індекс зміни валового доходу (середній темп приросту): $I_D = \frac{D_{поточн.}}{D_{баз.}}$ де D – валовий дохід

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 10

Методика розрахунку індексу інклюзивного зростання підприємства

Індекс	Коефіцієнт	Питома вага
$IG_{Д}$	$K_{Д}$	0,1
$IG_{М}$	$K_{М}$	0,1
$IG_{ЕН}$	$K_{ЕН}$	0,1
$IG_{Ф}$	$K_{Ф}$	0,2
IG_i	K_i	0,1
$IG_{ЕК}$	$K_{ЕК}$	0,05
IG_{II}	K_{II}	0,15
$IG_{ЕФ}$	$K_{ЕФ}$	0,2

Джерело: розроблено авторами

У результаті можна виявити необхідність розроблення управлінських рекомендацій, спрямованих на зростання і розвиток.

Таблиця 11

Шкала оцінювання рівня розвитку підприємств

Кількісні межі зміни	Якісна оцінка рівня
(0,7; 1]	Високий
(0,5; 0,7]	Відповідний
[0;0,5]	Обмежений

Джерело: розроблено авторами

Висновки. На нинішньому етапі концепція оцінювання інклюзивного розвитку на макrorівні набуває дедалі більшого поширення. Та не менш важливою є оцінка інклюзивного зростання підприємств. Пропонується алгоритм обґрунтування та визначення необхідних критеріїв оцінки. Розраховані індекси формують інтегральний критерій (індекс) інклюзивного розвитку підприємства, який свідчить про ефективність використання усіх ресурсів підприємства та загальний рівень стійкості його розвитку. У подальшому необхідно провести розрахунок інтегрального показника за даними вибраних підприємств регіону.

Список використаних джерел:

1. Acemoglu, Daron, Davide Cantoni, Simon Johnson, and James A. Robinson (2010). From Ancien Regime to Capitalism: The Spread of the French Revolution as a Natural Experiment. In Jared Diamond and James A. Robinson, eds. *Natural Experiments in History*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
2. Acemoglu, Daron. *Why nations fail: the origins of power, prosperity, and poverty* / Daron Acemoglu, James A. Robinson. New York Crown Publishing Group, 2012. 544 p.
3. Erik S. Reinert (2007). *How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor*, London: Constable.
4. Podesta J. *Inclusive Economic Growth: Increasing Connectivity, Expanding Opportunity, and Reducing Vulnerability*. URL: <https://www.americanprogress.org/issues/economy/report/2013/02/07> (дата звернення 19.02.2019).
5. Зені Мінтон Бедос. Для багатших і для бідніших. Зростання нерівності – одна з найбільших соціально-економічних і політичних проблем сучасності. URL: <http://tyzhden.ua/World/62625> (дата звернення 19.02.2019).
6. Затонацька Т.Г. Фінансове забезпечення інклюзивного зростання та подолання бідності в Україні: існуюча практика та перспективи. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2014. Випуск 1 (28), Т.2. С. 102-112.
7. Тараненко І.В. Модифікація глобалізаційно-інноваційної моделі світової економіки на засадах сталого розвитку: нові виміри. Європейський вектор економічного розвитку: зб. наук. пр. Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля, 2013. Вип. 1 (12). С. 172-185.
8. Прогнімак О.Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. Інститут економіки промисловості НАН України. К.: Економічний вісник Донбасу, 2018. № 1(51). С. 187–197.

СУЩОСТЬ И КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ИНКЛЮЗИВНОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. В статье раскрыта сущность категории «инклюзивное развитие» и его значение на современном этапе. Основной задачей является исследование сущности и обоснование критериев оценки инклюзивного развития предприятий. Обоснование инклюзивного развития предприятия дополняется критериями, с помощью которых прослеживается влияние различных видов ресурсов, таких как человеческие, материальные, энергетические, финансовые, информационные и экологические, и общая эффективность роста предприятия. Обоснована система единичных показателей и алгоритм их расчета для оценки инклюзивного развития предприятий. Представлена методика расчета интегрального критерия инклюзивного роста предприятия по коэффициентам и их удельному весу, а также шкала оценки уровня развития предприятий в зависимости от полученного значения показателя.

Ключевые слова: инклюзивное развитие, предприятие, ресурсы, результаты, индексы, интегральный показатель.

ESSENCE AND CRITERIA OF ASSESSMENT OF INCLUSIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

Summary. The article reveals the essence of the category of “inclusive development” and its significance at the present stage both in economic sciences and in other spheres of human life. The main task is to study the essence and justification of the criteria of assessing the inclusive development of enterprises, because the question of inclusiveness at the micro level is paid a little attention. An assessment of inclusive development of the enterprise is important, because business entities play an important role in the development of regions and the state. To formulate and evaluate the criteria of inclusive development of enterprises, a scientific abstraction has been applied to highlight the most significant aspects using the methods of analysis and synthesis. The justification of the inclusive development of the enterprise is supplemented by the criteria by which the influence of human, material, energy, financial, information, ecological resources and its overall efficiency on the growth of the enterprise is traced. The system of individual indicators and algorithm of their calculation for the estimation of inclusive development of enterprises are substantiated. The method of calculating the integral criterion of inclusive growth of the enterprise by the coefficients and their specific weight, as well as the scale of assessment of the level of development of enterprises, depending on the received value of the indicator, is given. Using the proposed methodology for integrated assessment of inclusive growth of the enterprise will provide reliable information about the values of indices of human, material, energy, financial, information, ecological resources, as well as the value of the indicator of overall efficiency, and on their basis – about the high, relevant or limited level of development of the enterprise. As a result of receiving the calculated value of the indicator, it can be detected the need to develop a management recommendation aimed at the growth and development of the enterprise. The calculation of the integral indicator should be carried out according to the data of the enterprises of one branch and the region of their functioning.

Key words: inclusive development, enterprise, resources, results, indices, integral indicator.